

TEMES

Els quadres del primer catalanisme. Vers una caracterització dels primers catalanistes

Joaquim Coll i Amargós; Jordi Llorens i Vila

HISTORIADORS

I

Malgrat l'aparició en els darrers anys d'un bon nombre d'estudis sobre el primer catalanisme polític, encara tenim nombrosos buits que dificulten la comprensió dels orígens d'aquest complex moviment politicocultural que ha influït tant i tan decisivament en la Catalunya dels darrers cent trenta anys. La nostra recerca s'ha centrat en la identificació, en la mesura que era possible, del que nosaltres hem caracteritzat com a quadres del catalanisme en el període 1882-1900. Cal advertir, però, que l'ús que fem d'aquest vocable és més operatiu que no pas conceptual, perquè en ciència política s'utilitza per a l'estudi de partits polítics moderns i de masses, ben estructurats i jerarquitzats. En canvi, el catalanisme d'aquests anys és un moviment coral, territorialment fragmentat, la configuració humana del qual és força variada. Així i tot, creiem que l'expressió *quadre* pot ser útil perquè implica una selecció del personal segons hagi ocupat o no uns càrrecs concrets, criteri tan arbitrari com es vulgui però perfectament localitzable a través de les fonts periodístiques de l'època, que és l'únic mitjà del qual a hores d'ara disposem ja que s'han perdut o destruït els arxius de la major part de les entitats catalanistes. En la

delimitació de l'ús operatiu de la idea de quadres hem exclòs, per exemple, els signants dels missatges o els manifestos catalanistes, inclusió que molt probablement ens hauria fet doblar el nombre d'entrades biogràfiques. Aquest criteri es justifica perquè en molts casos els noms que donaven suport a aquests documents reivindicatius ho feien, en realitat, a títol purament individual, com a prohoms, com a «notables» locals, sense que la seva signatura es correspongués amb una estructura associativa al darrere.

Així, doncs, el nombre de 1.726 quadres que hem identificat després d'una pacient recerca, reflecteix, creiem, molt millor el lent però constant creixement territorial del catalanisme a la darrerria del dinou i l'autèntica eclosió associativa que es produeix a partir de 1898 (quadre I). Conseqüentment, la fixació d'aquests quadres o dirigents només es podia fer a través de l'anàlisi dels sovint efímers centres o agrupaments locals, de les irregulars i heterogènies capçaleres periodístiques i d'unes assemblees amb les quals la Unió Catalanista s'esforçava a vestir una realitat encara inexistent o molt poc sòlida en una part important del territori.

Naixement de plataformes	Nombre (%)
1878-1882	11 (5,3%)
1883-1886	16 (7,8%)
1887-1889	24 (11,7%)
1890-1892	20 (9,8%)
1893-1895	14 (6,8%)
1896-1897	12 (5,8%)
1898-1900	107 (52,4%)

Quadre I

II

En les nostres societats modernes, el *lapse generacional* mitjà acostuma a establir-se en els 15 anys que ja postulava Ortega y Gasset en la seva proposta d'establir un mètode històric per a l'estudi de les generacions. Per a l'observació de la dinàmica que ara ens ocupa, la de les generacions catalanistes que actuen entre el 1882 i el 1900, el problema fonamental radica en el fet d'establir els anys de separació, ja que el temps diguem-ne

genealògic és molt dilatat. Les referències de demarcació històrica entre cada generació són sempre discutibles i ben segur que, en més d'un cas, el mateix esdeveniment ha pogut influenciar, alhora, en la definició de l'imaginari social de diversos grups d'edat —parlem de fets com ara les guerres carlines o el Sexenni democràtic. En canvi, nosaltres hem optat per utilitzar el concepte establert per l'investigador social Julián Marías de *generation gap*, deutor de la idea orteguiana de *generació decisiva*, aplicada a aquella que marca un punt d'inflexió històrica, l'entrada en escena de la qual dóna lloc a una nova etapa.¹ Doncs bé, no hi ha cap dubte que, en el camp catalanista de final del vuit-cents, aquest paper de generació bretxa el feren els nascuts a partir de 1866. Es tracta de la generació finisecular de què parlava el malaguanyat professor Vicente Cacho (de la qual sobresurt la figura de Prat de la Riba), que arriba fins a 1880, any a partir del qual comença a dibuixar-se un altre grup d'edat d'idees polítiques més radicals, però que, atès el marc cronològic del nostre estudi, no el podem incloure perquè a penes en trobem representants.

Ens cenyim, doncs, als joves nascuts entre 1866 i 1880, els quals tenen plena consciència de ser una generació cridada a obrir nous espais a partir de mitjan dècada dels noranta amb l'assalt catalanista a les corporacions culturals i professionals barcelonines (1895-1896), preludi del posterior viratge cap a la intervenció política i electoral que aquesta mateixa generació liderarà a partir de 1901.² Els seus efectius sumen, segons les nostres dades, gairebé el 28% del total de quadres, pes numèric que, afegit al dinamisme inherent a la seva joventut, fa que exerceixin a final de segle una pressió ben remarcable sobre les generacions precedents (quadre II), circumstància que també es reflecteix, lògicament, en l'edat en què exerceixen el seu primer càrrec (quadre III).

¹ Julián MARIÁS, *Generaciones y constelaciones*, Madrid, Alianza Universitaria, 1989.

² Vicente CACHO VIU, *Revisión de Eugenio d'Ors*, Barcelona, Quaderns Crema-Publicaciones de la Residencia de Estudiantes, 1997; *El nacionalismo catalán como factor de modernización*, Barcelona, Quaderns Crema-Publicaciones de la Residencia de Estudiantes, 1998.

Anys de naixement	Nombre de quadres (% sobre 517)	
1814-1820	7	1,35%
1821-1836	34	6,57%
1837-1851	125	24,17%
1852-1865	187	36,17%
1866-1880	144	27,85%
1881-1885	20	3,86%

Quadre II

Edat d'accés al primer càrrec	Nombre (% sobre 513)
<= 18	34 (6,6%)
19-25	131 (25,5%)
26-30	58 (11,3%)
31-35	66 (12,8%)
36-40	65 (12,6%)
41-50	98 (19,1%)
51-60	35 (6,8%)
61 =>	26 (5%)

Quadre III

Si acceptéssim aquest pressupòsit de partida, és a dir, l'establiment d'una generació bretxa formada pels nascuts a partir de 1866, podríem mirar d'establir les altres generacions reculant cap a enrere en intervals aproximats de 15 anys, amb el benentès, és clar, que es tracta d'una aproximació general i que hi ha individus fronterers que tant els podríem considerar d'un grup com d'un altre. Així mateix, som conscients també del risc de caure en un mecanicisme estèril, raó per la qual, si bé parlem de generacions, en el fons el que estem fent és tallar els individus per grups d'edat. Fets aquests advertiments, la primera generació, en ordre ascendent, és la dels nascuts entre el 1852 i el 1865. Quantitativament és la més nombrosa, suma el 36,17% dels quadres, i es troba encara en situació d'ascens social, atès que tot just ara els seus individus (Sebastià Farnés, Jaume Massó Torrents, Ferran Alsina, Narcís Verdaguer, etc.) s'han establert professionalment. Només cal fer notar que, per a molts, la seva adolescència coincideix amb la Tercera Guerra Carlina i la Restauració borbònica i encara no tenien trenta anys quan es va fer el Memorial de Greuges.

La segona generació, en ordre ascendent, és la dels grans, la d'aquells que els anys vuitanta i noranta han assolit la plenitud personal, la dels nascuts entre el 1837 i el 1851. La representació numèrica d'aquest grup és també destacada, poc més del 24%. Si la seva primera joventut pot haver estat influenciada per la guerra d'Àfrica de 1859 o pels successius pronunciaments progressistes dels anys seixanta, no hi ha dubte que l'esdeveniment que més els influí en la formació del seu imaginari fou el destronament d'Isabel II el setembre de 1868 quan cap d'ells encara no havia complert els trenta anys. A molts d'ells, els fets revolucionaris de 1873 els portaran cap a tesis més conservadores respecte d'unes posicions ideològiques inicials més radicals. Cal remarcar que entre els seus integrants trobem una representació destacada dels impulsors del grup La Jove Catalunya (1870): Pere Aldavert, Àngel Guimerà, Francesc Matheu, Riera i Bertran, Pella i Forgas i Domènech i Muntaner, entre d'altres, molts dels quals sempre reivindicaren ser «la primera generació catalanista».³

La tercera i última és la dels nascuts entre el 1821 i el 1836, que és la generació que podríem considerar dels «mestres» (Bosch de la Trinxeria, Romaní i Puigdemogolas, Roca i Farreras, Giné i Partagàs, Sans i Guitart, etc.), el pes numèric de la qual és, per raons gairebé biològiques, molt feble, no arriba al 7%. Com a trets característics, podríem assenyalar que és la generació que ha viscut de jove els efectes de la crisi econòmica i social a mitjan anys quaranta, seguida primer per la Guerra dels Matiners i per la crescuda del progressisme, del republicanisme i del primer obrerisme, més tard. En el camp catalanista, podríem identificar-la amb la restauració dels Jocs Florals, el 1859. Finalment, tenim els «supervivents» d'un grup precedent, el dels nascuts amb anterioritat a 1821 (la figura més destacada dels quals és la del jurisconsult reusenc Bernat Torroja, nascut el 1817), però que en aquest estudi no podem donar-li un tractament específic, i encara menys com a generació, per dues raons. En primer lloc, perquè entre el més vell i el més jove no es compleix el lapse de temps aproximat que fixàvem en 15 anys (se'n porten tan sols 6) i, en segon lloc, perquè numèricament el seu pes és irrellevant, no arriba a l'1,5% del total. Tot això, creiem, justifica que

³ *La Jove Catalunya. Antologia*, Barcelona, La Magrana-Diputació de Barcelona, 1992, edició i pròleg a cura de Margarida Tomàs.

situem els seus integrants, com també ho fèiem amb els nascuts a partir de 1880 (que sumen el 3,8%), al marge d'aquesta dinàmica de quatre grups d'edats en actiu entre el 1882 i el 1900 que hem intentat esbossar.

III

Sovint s'ha tendit a afirmar massa a corre-cuita que el catalanisme és un moviment essencialment barceloní. És veritat que a la capital trobem les entitats més nombroses i les plataformes de més ressò i que una part dels delegats a les assemblees de la Unió en representació d'altres poblacions en realitat, però, viuen, treballen o estudien a Barcelona. Difícilment el catalanisme podia ser aliè al fortíssim creixement demogràfic que experimentà la ciutat comtal el darrer terç del dinou, i que doblà a les acaballes del segle el seu volum demogràfic en el conjunt català, amb 544.000 persones, una mica més de la quarta part del total de la població catalana. Tanmateix, si no matisem prou aquesta afirmació tan rotunda i gairebé excloent sobre l'hegemonia de Barcelona, correm el risc de passar per alt un pes comarcal que tampoc no és menyspreable, com ho posa de manifest la vitalitat d'algunes entitats i la presència d'influents portaveus periodístics catalanistes a diversos llocs de la geografia del país. La nostra recerca palesa el fet que el percentatge de quadres nascuts a Barcelona, tot i ser importantíssim, és tan sols d'un 30,4%, mentre que a Reus, la segona ciutat de Catalunya el 1900 amb només 26.000 habitants, hi neixen el 4,6%, i que a Girona, capital de província de 15.000 habitants, n'hi trobem el 3%. Si ens referim a conjunts comarcals, a Osona hi neixen el 6%, al Baix Empordà el 4,4%, a l'Alt Penedès i al Vallès Oriental poc més del 4%, al Maresme el 3,4%, a la Garrotxa el 3% i al Bages i al Vallès Occidental entorn del 3%. Veiem, doncs, que Barcelona té, indubtablement, un pes substancial, sobretot enfront de l'enorme dispersió territorial de la resta de Catalunya, però que és lluny també de monopolitzar la procedència d'aquests quadres.

Així i tot, bé és veritat que la influència de Barcelona no es determina tant pel percentatge de naixements que concentra, com, sobretot, per la seva força centrípeta en el conjunt català, és a dir, pel pas que per raons d'estudi i/o d'exercici professional hagueren de fer molts d'aquests homes nascuts arreu del país. I l'única manera possible que tenim per mirar d'aproximar-nos globalment a aquest fet, que, d'altra banda, forma part d'un fenomen

migratori intern de més abast, és estudiant la xifra de forans que moren a Barcelona, amb el benentès, és clar, que cal suposar que la immensa majoria d'aquests individus anteriorment s'hi havien establert professionalment i que la seva mort, per tant, no ha estat fruit de l'atzar. Doncs bé, una primera lectura ens indica que a Barcelona moren el 48% dels 1.726 quadres, és a dir, gairebé el 18% més en relació amb la primera xifra que donàvem referida als naixements. Així i tot, en realitat aquest percentatge hauria de ser superior entorn de 5 punts. Creiem que cal introduir aquesta lleugera correcció a favor del pes de Barcelona perquè ens trobem davant una dada un xic sorprenent: només el 67,5% dels barcelonins moren també a la ciutat que els ha vist néixer (106 sobre 157). Aquesta notable diferència d'un 30%, cal atribuir-la a raons ben diverses, però d'entrada al fet que desconeixem el lloc de mort del 64% d'aquests 51 individus (el 29% dels quals són, d'altra banda, membres del Centre Escolar Catalanista). Pel que fa al 36% restant, trobem altres circumstàncies lligades a l'itinerari personal i col·lectiu, com ara l'exili polític que alguns membres de la generació més jove patiren a partir de 1939: el 19,7% dels individus que moren després de la Guerra Civil, ho fa a l'exili europeu i sud-americà (15 sobre 76). O a situacions de difícil quantificació estadística, com ara que no era del tot infreqüent que professionals liberals en exercici a Barcelona però nascuts a comarques, i que havien conservat un cert lligam familiar i patrimonial amb la seva vila natal, en arribar a vells hi retornessin, o que d'altres marxessin de la gran urbs per raons mèdiques cap a poblacions amb aires i aigües més saludables. Finalment, cal assenyalar un petit però real percentatge de mobilitat de professionals barcelonins cap a poblacions properes, sobretot en el cas de metges i notaris que havien concursat i guanyat la plaça fora de la capital.

Així i tot, si restem els nascuts i morts a Barcelona (106) i el total d'individus que també hi moren (212), veurem que s'hi ha afegit un 29,4% de quadres nascuts a altres indrets (106 sobre 360). En el supòsit que atribuïssim a Barcelona, en benefici d'un pes específic major del que en resultaria d'una lectura simple de les nostres dades, tota la diferència que abans miràvem d'explicar del percentatge de barcelonins dels quals, per raons diverses, desconeixem el lloc de mort o que ho fan a l'exili, ens trobaríem que el percentatge pujaria al 52% (250 sobre 480 quadres totals, quadre IV). Aquesta seria una hipòtesi plausible que ens il·lustraria la centralitat

indiscutible que exerceix Barcelona sobre el conjunt del moviment en atraure per raons fonamentalment socioeconòmiques el gruix del sector intel·lectual i professional, àmpliament majoritari en la composició dels quadres del catalanisme com a continuació intentarem de mostrar.

A. Nascuts a Barcelona	157
B. Morts a Barcelona	212
C. Nascuts i morts a Barcelona	106
D. Nascuts a altres indrets però morts a Barcelona	105
E. Nascuts a Barcelona però morts a indrets desconeguts o a l'estranger	39
Pes hipotètic de Barcelona (C+D+E)	250

Quadre IV

IV

Si confrontem les set diferents categories socioprofessionals que figuren en les dues representacions del quadre V i que fan referència, la primera, a l'autoadscripció socioeconòmica declarada principalment pels delegats a les assemblees de la Unió, i, la segona, a l'ocupació principal, hi constatarem sorprenents diferències que bé mereixen alguns comentaris. Abans, però, cal que fem dues precisions de caràcter general. En primer lloc, pel que fa al nivell de representativitat d'ambdues aproximacions: la primera s'estén al 51% del total d'individus ressenyats i la segona al 41%.

	I	II	III	IV	V	VI	VII
A) 32,62	11,70	33	7,05	0,26	13,56	1,72	
B) 8,89	6,21	34,32	11,72	29,66	6,77	2,4	

Quadre V

A) Autoadscripció; B) Ocupació principal

I. Propietaris i hisendats; II. Fabricants, industrials, banquers i financers; III. Professionals titulats; IV. Professionals de les lletres i les arts; V. Estudiants; VI. Comerciants; VII. Professions populars.

D'entrada semblaria que l'autoadscripció ens hauria de merèixer més confiança, si no fos que es tracta d'una declaració voluntària i que, per tant,

resulta poc fiable per a l'historiador. En canvi, l'ocupació principal és el resultat d'haver intentat determinar la professió real d'aquests individus, donant prioritat a la que, suposem, era la seva font principal d'ingressos, i menystenint, doncs, el poc operatiu i sempre relliscós estatus social. Es tracta, en definitiva, d'una tria contrastada, no exempta, tanmateix, de dubtes, perquè ens hem trobat sovint amb individus joves que encara no s'havien acabat d'ubicar professionalment o de personatges que, ja a l'època, destacaven socialment per una altra mena d'activitats (artístiques, científiques o literàries) al marge de les estrictament pecuniàries. D'altra banda, volem fer notar que hem preferit utilitzar el terme *ocupació principal*, en comptes d'*adscripció professional*, perquè resulta més genèric i, per tant, menys inexacte atès que un terç dels quadres són estudiants. I l'estudi no és una activitat ni remunerada ni indefinida, sinó una ocupació del temps que constitueix durant uns anys tot un *modus vivendi*. Aquesta singularitat justifica que, en comptes d'incloure'ls dins el grup d'intel·lectuals i professionals, com fins ara era habitual en l'anàlisi sociològica del catalanisme, els haguem assignat un d'específic (grup V).

En segon lloc, cal dir alguna cosa justament dels intel·lectuals i professionals i de per què n'hem creat dues categories diferents (grups III i IV) per a unes activitats que s'acostumaven a aplegar sota aquesta denominació. I la raó és que, en efecte, l'epígraf d'intel·lectuals i professionals resulta massa genèric quan estem parlant percentualment de la meitat, o més i tot, dels quadres. El criteri de divisió que hem utilitzat és, creiem, força entenedor: d'una banda, els professionals liberals amb estudis mitjans (mestres, capellans) i universitaris (arquitectes, advocats, metges, etc.) i/o amb un exercici diguem-ne més «tècnic» (com per exemple els secretaris de jutjat o ajuntament, els perits i els marins); i, de l'altra, els homes de les lletres (sense uns estudis específics però que viuen de la ploma, com ara els periodistes, els publicistes, els poetes i els escriptors en general) fent costat als professionals de les arts (aquests sí amb estudis especialitzats però amb un exercici lliure de la professió, com ara pintors, músics, escultors, dibuixants, etc.).

Fets aquests aclariments, en el contrast de les dades que exposem per categories entre l'autoadscripció social i l'ocupació principal destaquen dues grans paradoxes. La primera és el 32% llarg d'individus que s'autoqualifiquen de propietaris i/o hisendats, enfront de tan sols el gairebé

9% que nosaltres hem fixat per a aquesta primera categoria. La desproporció entre l'una i l'altra és deguda, com ja hem assenyalat anteriorment, al caràcter sovint fictici o exagerat de l'autorepresentació social, amb la qual alguns individus pretenien subratllar un estatus social respectable. En la cultura burgesa vuitcentista, la condició de propietari, si bé a voltes no volia dir gran cosa, garantia plenament aquest propòsit de cara enfora. Així, a banda de la paradoxa que resulta de veure els aleshores joves estudiants Folguera i Duran, Francesc Cambó, Alfons Alsina i Leandre Pellicer, figurar com a propietaris a les assemblees de la Unió, és ben il·lustratiu d'aquesta pàtina ennoblidora que donava la possessió de la terra el fet que fins a un 35% dels quadres també es qualificuessin de propietaris, ni que sigui com a complement o afegit al fet de ser escriptors, advocats, metges o comerciants. Ara bé, quan l'autoadscripció és certa i es tracta de propietat agrícola, som davant una xifra d'hisendats, és a dir, de mitjans i grans propietaris rurals, més elevada de la que fins ara creïem, fins i tot molt per sobre dels que posseïen petites extensions i que s'autoqualifiquen senzillament de *propietaris*. Aquest fet tampoc no ens hauria de sorprendre, perquè coincideix amb el tipus d'estructura de propietat de la terra a Catalunya. Hi tornarem més avall.

Finalment, en l'explicació del perquè d'aquesta tendència a lluir una condició patrimonial que per a molts no constituïa cap mitjà de vida, tampoc no podem oblidar el context polític de la Restauració, amb una premsa contrària que titlla el catalanisme de cosa de «quatre poetes», de tendència minoritària, políticament il·lusa. En part, com a resposta a aquestes desqualificacions i per subratllar també que els ideals catalanistes no constituïen cap destorb per al progrés i l'estabilitat del país, no és estrany que els quadres del moviment volguessin accentuar-ne la condició honorable i patrícia i fingissin amb aquest efecte agrupar la major part de les «forces vives» del país. De tot això que diem, en resulta que, sense poder aportar una opinió concloent, nosaltres ens inclinem més per una lectura a la baixa del percentatge de propietaris i hisendats en el conjunt dels quadres del catalanisme. I ho fem per la poca fiabilitat que ens mereix l'autoadscripció, però a banda d'això perquè a parer nostre són significatives les dades que pel que fa al cas oferim més endavant sobre el Centre Català i la Lliga de Catalunya, on la presència de propietaris i hisendats és gairebé inexistent. Tanmateix, és veritat que el teixit social d'ambdues entitats és urbà, molt i molt barceloní, i que aquest fet

desdibuixa la representativitat sociològica en el conjunt del catalanisme. D'altra banda, també cal reconèixer que en el moment de precisar-ne l'ocupació principal, les fonts tendeixen sempre a afavorir aquelles professions de relleu públic, exercides des de la capital, mentre que el món agrícola segueix sent el gran desconegut per a les enciclopèdies i els diccionaris biogràfics. Consegüentment, cal acceptar que, si bé les dades de l'autoadscripció són fictícies, tampoc no podem minimitzar radicalment el pes dels hisendats i propietaris. Per mirar d'acostar-nos-hi una mica més, hem seleccionat aquells individus dels quals coneixem tant l'autoadscripció social com l'ocupació principal. Es tracta concretament de 345 casos, és a dir, que som davant el 20% del total dels quadres. La validesa de les dades és força parcial i no tant pel percentatge en si, que no és en absolut irrisori, sinó pel fet que, lògicament, essencialment ens hi apareixen assistents a les assemblees de la Unió, pràcticament els únics dels quals coneixem l'estatus social. Per tant, el que en resulta ara, un cop contrastada la informació, és una visió matisada, en certa manera corregida, de les dades inicials de l'autoadscripció social. Pel que fa al cas dels hisendats i propietaris el percentatge s'ha reduït ara a la meitat, a gairebé un 16%, on, sorprenentment, els mitjans i grans propietaris, agrupats sota el qualificatiu d'*hisendats*, representen prop del 70%, fet que com veiem capgira radicalment la distribució de forces que fins ara tots els historiadors del catalanisme havíem atribuït a petits i grans propietaris rurals.

La segona gran diferència entre ambdues representacions és la referida als estudiants. La primera constatació que cal fer-ne, és que, en efecte, a les assemblees de la Unió, si més no fins a la de Girona, la presència d'estudiants és reduïda, només un cas declarat i 33 d'encoberts sota altres autoadscripcions (10 advocats, 7 propietaris, 7 escriptors, 4 enginyers, 2 comerciants, 1 arquitecte, 1 argenter i 1 metge). La segona constatació és més aviat un aclariment, com en el cas dels hisendats i propietaris; no hi ha dubte que l'accés a les fonts també ha condicionat el resultat de la nostra representació sociològica. El fet que haguem tingut accés de manera gairebé ininterrompuda, des de la seva fundació, a les juntes del Centre Escolar Catalanista i que aquestes fossin numèricament molt nombroses, explica el pes tan elevat —segurament irreal— dels estudiants en el conjunt dels quadres per al període comprès entre el 1882 i el 1900. La sobrerrepresentació d'aquest col·lectiu influeix consegüentment en un menor relleu estadístic de les altres sis agrupacions socioprofessionals.

Altres variacions, bé que força menors, fan referència, en primer lloc, al grup que inclou banquers, financers, industrials i fabricants, el pes del qual gairebé dobla en l'«autoadscripció social» el que figura en l'«ocupació principal» (11,7% enfront de 6,2%). Creiem que la diferència entre ambdues representacions posa de manifest la composició social diversa que, en general, trobem entre, d'una banda, els que hi anaven o figuraven nominalment com a delegats a les assemblees de la Unió i, de l'altra, els dirigents territorials de les agrupacions o associacions catalanistes. La primera influeix d'una manera molt determinant en les dades de l'autoadscripció, mentre que la segona ho fa, bé que més matisadament, en la que nosaltres hem determinat com a «ocupació principal». Pel que fa a les quatre categories socioprofessionals que aplega aquest segon grup, en tots dos casos sobresurt el nombre de fabricants per sobre dels industrials (en una proporció d'1/4 o 2/5), així com una presència insignificant, i idèntica en totes dues representacions, dels banquers.

A l'últim, pel que fa a les diferències en les representacions de les categories IV (professionals de les lletres i les arts) i VI (comerciants), l'explicació rau fonamentalment en una composició social diversa, que en l'autoadscripció dóna un major pes als comerciants, mentre que en l'ocupació principal ho fa a favor dels professionals de les lletres i de les arts, d'una manera gairebé inversa. De totes maneres, respecte dels comerciants cal dir que són una atribució professional relativament flexible i sovint lligada a altres activitats productives, com ara la de propietari agrícola, industrial o fabricant.

Arribat el moment d'assajar una lectura final sobre la base humana del catalanisme, creiem que estem ara en condicions d'introduir una doble rectificació respecte de la tradicional rellevància que s'ha acostumat a donar a hisendats i propietaris rurals en el conjunt del moviment, perquè, en efecte, com hem indicat, de les nostres dades en resulta un percentatge molt menor, que l'estudi específic sobre les dues entitats més representatives del catalanisme vuitcentista accentua, com veurem, fins a un límit insospitat, segurament esbiaixat pel seu caràcter urbà. En realitat, però, no és que no hi hagi propietaris, de fet molts quadres, a més d'exercir de metges, escriptors, advocats, notaris, etc., també tenen petites o mitjanes propietats agrícoles o forestals, i així ho declaren, però difícilment constitueixen per a ells la font principal d'ingressos. D'aquesta manera, el més plausible fóra pensar que, primer, hi ha un percentatge real d'hisendats i propietaris que, en cap cas,

s'acostaria al 32% que figura en l'autoadscripció, sinó que se situaria entorn d'un 10-15%. I, en segon lloc, dins d'aquest grup, el pes dels hisendats, mitjans o grans propietaris, seria molt superior al dels petits, contràriament a allò que fins ara tots suposàvem a partir d'una lectura no contrastada de l'autoadscripció que ens duia a validar l'estatus de propietari (suposàvem que de petit propietari) a molts que, en realitat, es guanyaven la vida exercint altres professions. Globalment, per tant, cal destacar el pes preeminent de les capes mitjanes urbanes (professionals liberals i tècnics, escriptors, artistes, estudiants i, ben segur també, d'una part dels comerciants) en el conjunt dels quadres del catalanisme.

V

L'explotació de les dades referents als quadres del Centre Català i la Lliga de Catalunya, dues associacions barcelonines però d'irradiació nacional, permet d'una banda prosseguir desbrossant el nostre discurs sobre la complexitat de l'adscripció professional i de l'altra incidir en un tema de molta importància en la història interna del catalanisme: la magnitud real de la primera escissió del catalanisme unitari agrupat, fins a 1887, en el Centre Català, trencament que donà lloc a la fundació el mateix any de la Lliga de Catalunya.

Pel que fa a la primera qüestió, cal destacar que coneixem en un percentatge elevat l'ocupació principal que exerciren els 134 quadres del Centre Català i els 93 de la Lliga de Catalunya, concretament ho sabem per al 58,2% de la primera entitat i el 66,66% de la segona. Respecte a les set diferents categories que hem establert, sorprèn un perfil general comú per sobre d'algunes diferències. Vegem-ho.

	I	II	III	IV	V	VI	VII
A)	1,29	15,38	32,05	25,64	3,89	17,94	3,89
B)	0	12,9	46,77	20,96	9,67	9,67	0

Quadre VI

A) Centre Català; B) Lliga de Catalunya

I. Propietaris i hisendats; II. Fabricants, industrials, banquers i financers; III. Professionals titulats; IV. Professionals de les lletres i les arts; V. Estudiants; VI. Comerciants; VII. Professions populars.

No obstant una semblança general en el perfil, cal que explicitem quins són els elements de continuïtat, matís o ruptura. En primer lloc, cal fer notar que els percentatges que apareixen tant pel que fa al primer com al darrer grup, és a dir, els dos pols que socialment podríem considerar com els més extrems, són testimonials i les oscil·lacions entre el Centre Català i la Lliga de Catalunya són molt poc rellevants. En segon lloc, tampoc les variacions són gaire importants pel que fa al conglomerat format per banquers, financers, industrials i fabricants, si bé aquest se situa en una posició molt més destacada en el conjunt dels quadres, sobretot si l'anàlisi se circumscriu a la Lliga de Catalunya, on el pes dels comerciants no és tan important com en el Centre Català, on aquests ocupen la tercera plaça numèricament més nombrosa. En tercer lloc, cal constatar que la suma dels grups tercer i quart confereix al sector intel·lectual i professional una força hegemònica entorn del 55-60%, per bé que hi ha variacions entre un grup i l'altre segons quina de les dues entitats escollim. Així, mentre que el Centre Català ofereix un major equilibri entre els professionals titulats i escriptors i artistes, a la Lliga de Catalunya, en canvi, el pes dels professionals liberals, sobretot dels arquitectes i enginyers, és abassegador, senyal inequívoc que, a partir de la fi de la dècada dels vuitanta, el catalanisme comença a interessar a sectors socialment més dinàmics i no pas tan sols als literaris i purament culturals. A l'últim, cal destacar el pes creixent dels estudiants, que al Centre Català és encara sorprenentment testimonial, però que a la Lliga de Catalunya assoleix ja una xifra considerable, reflex de la força en augment del Centre Escolar Catalanista, autèntica escola de dirigents.⁴

Després del repàs sociològic, on novament ens apareix l'hegemonia de les classes mitjanes i professionals urbanes, cal referir-nos ara als quadres que s'escindiren del Centre Català quan s'esdevingué la crisi de 1887. Les dades que hem utilitzat per assajar-ne una aproximació són les referides a les juntes de l'entitat entre el juny de 1885 i el juny de 1887. I no pas abans, perquè fou a partir de la presidència d'Eusebi Güell, després de l'èxit del Memorial de Greuges, quan l'entitat es convertí en una plataforma pràcticament unitària del catalanisme i quan hi ingressaren persones que fins llavors havien

⁴ Jordi LLORENS I VILA, *La Lliga de Catalunya i el Centre Escolar Catalanista. Dues associacions del primer catalanisme polític*, Barcelona, Dalmau, 1996, pàg.16.

mantingut una actitud hostil o reticent envers les iniciatives de Valentí Almirall.⁵ Foren aquests sectors els que arribat el moment trencaren amb la vella entitat per formar la Lliga de Catalunya. D'acord amb aquests raonaments, el percentatge de quadres escindits del Centre Català s'eleva al 30,66%, concretament foren 23 individus sobre un total de 75, un percentatge inferior al que donaven els escindits, que situaven en un 40% els socis del Centre Català que van passar a la Lliga de Catalunya. D'altra banda, al llarg de la vida de l'entitat desfilaren per les juntes 134 dirigents, més del 85% dels quals en el període comprès entre el 1882 i el 1887, per iniciar com a resultat de l'escissió dels lligaires una lenta decadència fins a la pràctica desaparició de l'entitat a partir de la meitat de la dècada següent.

VI

La Unió Catalanista, constituïda l'any 1891, reeixí en pocs anys en el seu objectiu d'encarnar el catalanisme majoritari amb la integració de diversos agrupaments, publicacions i personalitats que inicialment li havien estat indiferents o fins i tot francament hostils, de manera que, ja amb anterioritat a la desfeta políticomilitar de 1898, la Unió havia assolit l'adhesió de gairebé totes les forces catalanistes existents.⁶

El pes i la influència que cada entitat adherida a la Unió tenia en el si d'aquesta federació es posa de manifest en el nombre de dirigents que ocupaven càrrecs directius i de delegació en la Unió Catalanista. Així, no ens ha de sorprendre que la Lliga de Catalunya aportés 71 noms (una mica més del 10% dels quadres de la Unió), mentre que el Centre Català de Sabadell n'aportés 15 (el 2,1%); l'Associació Catalanista de Reus, 14; la Lliga Regional de Manresa, 11; el Centre Catalanista de Girona i l'Associació Catalanista de Lleida, 10 cada una; i quantitats progressivament inferiors, la resta d'agrupaments i portaveus catalanistes. D'altra banda, tampoc resulta gens estrany el fet que 36 quadres de la Unió Catalanista (és a dir, el 5,2%) havien desenvolupat càrrecs directius en el Centre Escolar Catalanista.

⁵ Joaquim COLL I AMARGÓS, *Narcís Verdaguer i Callís (1862-1918) i el catalanisme possibilista*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, pàg.130-148.

⁶ Jordi LLORENS I VILA, *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.

Representativitat de la Unió Catalanista:

Delegats o dirigents de la UC: 689 (39,8% sobre 1.726)

Quadres que exclusivament ho foren de la UC: 446 (25,7% sobre 1.726)

Plataformes amb dirigents vinculats a la UC: 89 (43,6% sobre 204)

Quadre VII

VII

Una aproximació al perfil sociològic dels quadres del primer catalanisme no pot deixar de banda l'anàlisi de l'adscripció política i ideològica prèvia, paral·lela i posterior a la seva entrada en els rengles del catalanisme organitzat. La plena consolidació del catalanisme com un veritable projecte polític exigia, d'una banda, l'organització d'unes associacions pròpies, allunyades de qualsevol vincle de dependència respecte dels partits polítics existents i amb un programa clarament definit, i, de l'altra, calia que els socis d'aquestes entitats no mantinguessin cap tipus de filiació amb els partits polítics d'àmbit espanyol. És per això que una de les primeres preocupacions dels dirigents catalanistes va ser subratllar la incompatibilitat existent entre l'adhesió al catalanisme i la militància a qualsevol dels partits polítics existents, fet que va ser plantejat en el Segon Congrés Catalanista (1883), que, com és ben sabut, restà inacabat.

Alguns promotors del catalanisme organitzat havien tingut un cert protagonisme polític en els anys del Sexenni Democràtic i en els primers anys de la Restauració. És força difícil reconstruir el passat polític dels homes del primer catalanisme, tant per la manca de monografies existents com per la pròpia laxitud de la militància política del darrer terç del segle XIX; no obstant això, a partir de les dades de què disposem, d'altra banda molt fragmentàries, podem afirmar que el gruix més important correspon a persones que havien tingut una relació més o menys estable amb el partit republicà federal. En concret, 27 quadres del primer catalanisme havien militat prèviament en les files del federalisme; entre aquests hi havia personalitats tan rellevants a la Catalunya d'aquells anys com ara Valentí Almirall, Josep Coroleu, Josep Narcís Roca i Joaquim Riera. Alguns dels catalanistes de procedència federal van seguir el mateix itinerari d'Almirall i, decebut després del fracàs del Centre Català, van abandonar la militància en les files del catalanisme, que als

seus ulls prenia una orientació conservadora o fins i tot retrògrada; d'altres, el cas més documentat és el de Conrad Roure, van reingressar a les files del republicanisme federal, mentre que un tercer grup d'exfederals, en el qual hi havia l'escriptor Joaquim Riera i Bertran i el notari Pere Sacases, van gaudir d'un notori protagonisme en les files del catalanisme organitzat al voltant de la Lliga de Catalunya i la Unió Catalanista. D'altra banda, cinc catalanistes havien tingut alguna vinculació amb el republicanisme possibilista, com va ser el cas de Josep Güell, corresponsal de *La Renaixensa* a Madrid, i del gironí Josep Botet i Sisó.

Un nombre igualment considerable de catalanistes van tenir vincles amb els partits dinàstics. El major nombre, 13, correspon a persones vinculades d'alguna manera amb el partit conservador, mentre que 9 havien militat en les files del partit liberal; a més, 5 quadres del catalanisme havien exercit càrrecs politicoadministratius com a monàrquics independents. En canvi, la presència de militants carlins en les files del catalanisme era més aviat escassa i nosaltres només n'hem pogut identificar amb tota seguretat 8, si bé n'hi havia que gaudien d'un gran prestigi i influència en les files catalanistes, com ara Ferran Alsina o els germans Vayreda, que havien lluitat en el bàndol carlí en la darrera guerra. Sens dubte, en el cas del carlisme hem de parlar de l'adscripció al catalanisme de persones procedents d'àmbits familiars procarlins (un dels casos més evidents és el de Narcís Verdaguer i Callís) més que no pas de notoris militants carlins.

La difícil i lenta conversió del catalanisme en un moviment polític actiu, amb presència a les urnes, va fer que durant uns quants anys es mantingués l'ambigüitat, de manera que entre els delegats de les assemblees de la Unió Catalanista hi havia persones amb relacions més o menys explícites amb algun dels partits existents. Persones d'ideologies tan diverses com per exemple Joaquim Botet i Sisó, Lluís Ferrer-Vidal, Josep Pella, Miquel Laporta, Martí Roger i Joan Garriga van tenir una mena de «doble militància» pel fet que eren socis d'alguna de les entitats catalanistes existents i al mateix temps mantenien algun tipus de vincle —sovint no en forma de militància directa— amb partits d'àmbit espanyol. La consolidació del catalanisme com un projecte polític clarament definit va fer impossible el manteniment d'aquesta situació equívoca i els dos camps es van perfilar definitivament.

Tanmateix, la realitat de les coses sempre és complicada i segurament més encara en la complexa situació políticsocial que caracteritzava la Catalunya dels primers anys del segle XX. Un nombre respectable dels quadres que hem estudiat van continuar la seva activitat política en el si dels diversos agrupaments catalanistes que van existir en el primer quart de segle a Catalunya (Unió Catalanista, Lliga Regionalista, Centre Nacionalista Republicà, Unió Federal Nacionalista Republicana, Acció Catalana, Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, etc.), però també hi va haver catalanistes de primera hora que en el nou segle van integrar-se, a voltes molt activament, en partits polítics no catalanistes. Així, persones prou conegudes en el món catalanista com ara Joan Garriga, Hermenegild Agelet i Francesc de P. Calbetó van formar part dels partits dinàstics; Josep Estadella va militar en el partit radical i Joan Mon va ser un membre actiu del Comitè de Defensa Social. Tot plegat ens demostra que el comportament humà és prou complex i variable i que les actituds polítiques no són sempre lineals i coherents.